

(співвідношень) за характером впливу їх значень на загальний соціально-економічний розвиток України, а саме ті, що:

- характеризують вплив на сукупний попит і пропозицію, та, через баланс попиту і пропозиції, на інфляцію та імпорт (в основному через вплив на сектори економіки); стійкість бюджетної системи, дотримання макроекономічної стабільності та пов'язані з рівнем державного боргу, рівнем дефіциту/профіциту бюджету та джерелами фінансування дефіциту, видатками на обслуговування державного боргу; соціальну спрямованість державної політики та пов'язані з видатками споживання з наданням кредитів та трансфертами з бюджету до ПФУ, акцизами на шкідливі для здоров'я та довкілля товари (в першу чергу, на алкоголь, тютюн та бензин); інноваційно-інвестиційну спрямованість державної політики та пов'язані з видатками розвитку, капітальними вкладеннями бюджету та видатками на НДДКР з наданням кредитів;
- є індикатором загальної спрямованості бюджетної полі-

тики та пов'язані з ступенем централізації фінансових ресурсів та взаємовідносинами між бюджетами різних рівнів; видатками на утримання органів державного управління з наданням кредитів; видатками бюджету на НДДКР з наданням кредитів.

Література

1. Мировая экономика. Учебник под ред. А.С.Булатова. 2-е изд. М.: Экономист, 2006. Гл.3
2. Государство в условиях формирования смешанной экономики / Науч. ред. Зельднер А.Г., Ваславская И.Ю. – М., 2001.
3. Герман Ван дер Вее. История мировой экономики 1945–1990 – М.: Наука, 1994.
4. Мельник О. Відновлення економічного зростання та необхідність зміни антиінфляційної політики в Україні // Економіка України. – 1999. – №9. – С.12–21.
5. Курс по финансовому программированию и финансовой политике – Вена: МВФ, 2007.

В.В. ГЕРАСИМЕНКО,
к.е.н., заступник зав. відділу НДЕІ
М.М. ШАПОВАЛОВА,
к.е.н., заступник директора з наукової роботи НДЕІ

Механізм реалізації державної фінансово-кредитної підтримки розвитку національної економіки

В статті розглядаються основні напрями, систематизовані і охарактеризовані форми, методи і інструменти фінансової (бюджетної) і грошово-кредитної політик, що спрямовані на реалізацію програм розвитку економіки країни, узагальнено досвід країн з розвинутими ринковими відношеннями між державою та суб'єктами економіки з їх використання, дана оцінка і визначені проблеми їх впровадження в Україні за сучасних умов.

Ключевые слова: государственная финансово-кредитная поддержка, финансовая (бюджетная) политика, денежно-кредитная политика.

В статье рассматриваются основные направления, систематизированы и охарактеризованы формы, методы и инструменты реализации финансовой (бюджетной) и денежно-кредитной политик, направленные на реализацию программ развития экономики страны, обобщен опыт стран с развитыми рыночными отношениями по их использованию, дана оценка и определены проблемы их реализации в Украине в современных условиях.

Ключові слова: державна фінансово-кредитна підтримка, фінансова (бюджетна) політика, грошово-кредитна політика.

The article discusses the main directions, systematized and characterized forms, methods and tools for the implementation of financial (fiscal) and monetary policy to support economic development of country, summarized experience of developing countries, evaluated and identified the problems of their implementation in Ukraine current conditions.

Keywords: state financial support, financial (budgetary) policy, monetary policy.

Постановка проблеми. На теперішній час в Україні спостерігається диспропорція у розвитку фінансового та реального секторів економіки: слабо використовується наявний потенціал фінансового сектора задля розвитку і структурної перебудови економіки, фінансові ресурси зосереджуються в секторі фінансових корпорацій тоді, як реальний сектор відчуває їх нестачу, як для реалізації приватних, так і державних програм та пріоритетів. Державні та приватні фінансові установи, що функціонують в Україні на теперішній час, не мотивовані підтримувати сталий довгостроковий економічний розвиток країни, а натомість фактично зосередили свою діяльність на отриманні короткострокової фінансової вигоди для себе та своїх власників. Парадоксально,

але навіть державні банки України не ставлять собі за стратегічну мету – підтримку національного виробника та споживача, свідченням чого є структура балансів та видів фінансових продуктів цих установ. Натомість без відповідної та, перш за все, довгострокової фінансово–кредитної підтримки не можливий розвиток реального сектору економіки країни, як основи національного господарства. Отже, існуюча на теперішній час фінансова підтримка з боку державних та недержавних фінансових інститутів є недостатньою і потребує подальшого розвитку та вдосконалення форм методів та інструментів активної допомоги сталому економічному зростанню країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реалізації фінансової та грошово–кредитної політики в силу їх важливості та актуальності розглядаються в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як М.І. Савлука, А.М.Мороза, В.І. Лисицького, С. В. Науменкової, О.І. Лаврушина, Л.М. Зайцевої, С.А. Андрюшина, С.В. Соловйової, В.І. Міщенко, С.В. Міщенко, М.І. Ларцева, Ю. Правик, В.Н. Шенаєва, А.В. Сомик, М.П. Самохавець, М.І. Ларцев та інші.

Так, у наукових працях М.І. Савлука, А.М. Мороза, В.І. Міщенко, В.І. Лисицького, В.Н. Шенаєва, Л.М.Зайцевої висвітлені питання сутності грошово–кредитної політики та визначені і охарактеризовані інструменти її реалізації в країнах з розвинутими ринковими відносинами та з трансформаційною економікою.

Проблемам монетарної політики, її впливу на вихід країни з фінансової кризи, забезпечення сталого економічного розвитку країни у посткризовий період та сценарії розвитку фінансової і кредитної системи в середньостроковій перспективі присвячені наукові дослідження С.А. Андрюшина, Ю. Правик та С.В. Соловйової.

Такі вчені, як С.В. Науменкова, С.В. Міщенко, М.П. Самохавець, М.І. Ларцев основну увагу приділяють сучасним напрямкам реформування грошово–кредитної політики та проблемам кредитування реального сектору економіки.

Разом з тим, не зважаючи на глибину наукових досліджень у цій сфері, дотепер відсутня оцінка основних напрямків, форм, методів і інструментів реалізації державної фінансово–кредитної підтримки сталого економічного розвитку національної економіки, як єдиної цілісної системи державного фінансового регулювання економічного розвитку, що знижує ефективність оцінки наслідків при розробці планів реформування фінансово–кредитної підтримки державою розвитку реального сектору економіки України. А відтак, **метою** даної **статті** є наукова систематизація і співставлення вітчизняного та світового досвіду використання інструментарію державної фінансово–кредитної підтримки розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить світова практика, позбавляючи суспільство від товарного дефіциту, стимулюючи науково–технічний прогрес, ринкова економіка не може вирішувати певні соціально–економічні проблеми, осо-

бливо ті, які не вимірюються в грошовій формі. До них, перш за все, необхідно віднести питання національної оборони, освіти, охорони здоров'я тощо. Забезпечення населення послугами соціального характеру та оборона країни у більшості розвинутих країн світу здійснюється не роботодавцями безпосередньо, а є обов'язком держави, яка фінансує їх з коштів, що надходять до бюджету від кожного платника податків.

Ринкові механізми, що в основному орієнтують виробників товарів та послуг на максимізацію їх прибутків будь–якої ціною за рахунок задоволення зростаючого платоспроможного попиту, не можуть спрямувати діяльність приватних підприємств на реалізацію загальнодержавних пріоритетів. Тому вони, крім позитивних результатів задоволення попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках та забезпечення зайнятості, без державного регулювання можуть викликати й негативні наслідки формування гіпертрофованої уразливої структури економіки, збереження відсталих технологій з низьким ступенем переробки сировини та конкурентоздатності продукції, що має місце в Україні, які реально впливають на добробут всього суспільства.

Особливої уваги з боку держави потребує група проблем, що породжуються обмеженістю дій та недосконалістю ринкового механізму, а саме:

- забезпечення соціально–економічних прав населення країни і, перш за все, права на висококваліфіковану працю. Ефективне регулювання ринку робочої сили, стимулювання зростання нових робочих місць для молодих фахівців з вищою освітою, конструкторських бюро та технопарків для особо обдарованої молоді, підтримка та стимулювання за допомогою соціальних виплат інвалідів та мало захищених верств населення, впровадження програм зі стимулювання створення нових робочих місць в малому та середньому бізнесі особливо тих, що працюють в 5–6 технологічних укладах, які краще за все реалізуються завдяки державному стимулюванню;

- наявність гнучкої системи освіти, здатної швидко реагувати на вимоги, які висуваються в світі до розвитку нових технологій, стимулювання поширення співпраці виробників продукції, товарів, послуг та вищих навчальних закладів з питань профорієнтації учбових установ середньої освіти, вищої школи, і після освітньої перепідготовки для потреб ринку праці тощо;

- збереження навколишнього середовища.

Це стосується й спрямування інвестицій в державні пріоритетні проекти.

Без активного втручання держави класичний ринок не в змозі реалізувати великі стратегічні державні інвестиційні проекти, спрямовані на забезпечення позитивних зрушень у структурі економіки, які не дають швидкого прибутку та пов'язані з невизначеністю і суттєвими ризиками, нестійким попитом, нерівномірністю регіонального розвитку та монополізмом деяких ринків тощо.

Історично держава задля подолання таких проблем та забезпечення сталого росту економіки країни використо-

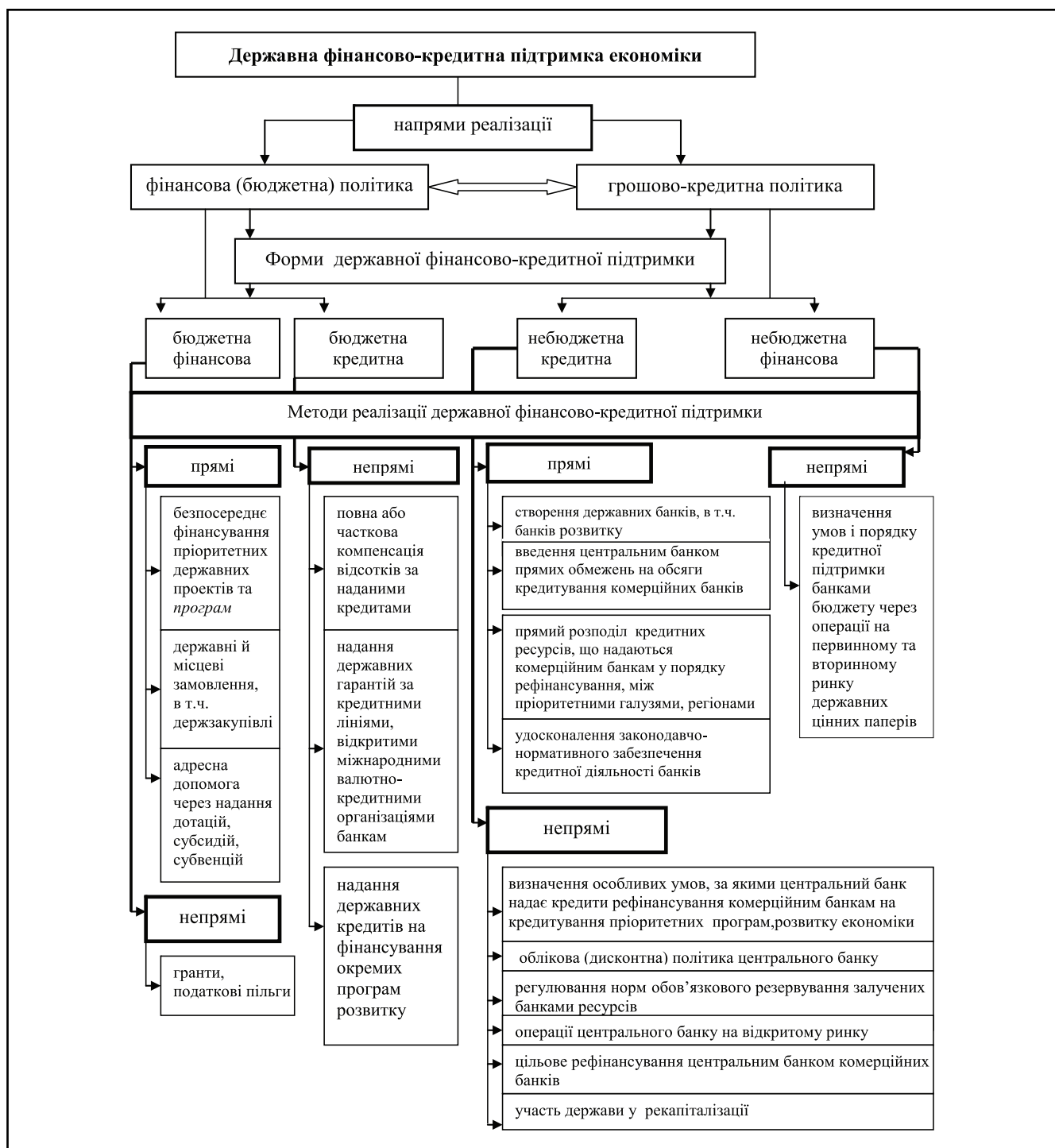

Рисунок 1. Складові напрями, форми та методи державної фінансово-кредитної підтримки розвитку економіки (розробка авторів)

вує заходи з її фінансово-кредитної підтримки (рис. 1), які узгоджуються з визначеними країною пріоритетними напрямками її соціально-економічного розвитку. Державна фінансово-кредитна підтримка сталого економічного зростання формувалась як сукупність гармонійно поєднаних в єдине ціле заходів з забезпечення розвитку пріоритетних для держави видів економічної діяльності та підприємств, що її здійснюють. Відповідно до цього слід виділити основні принципи державної фінансово-кредитної підтримки економіки країни:

1) програмування – здійснення підтримки на основі довгострокових стратегій, планів та програм розвитку (як на державному, так і на місцевому рівні). Такі програми розробляються і реалізуються з метою підтримки окремих структуроутворюючих галузей та територій. Цікавим з цього приводу є приклад міста Москви, яка має спеціальний статус в структурі муніципалітетів Російської Федерації, де в рамках програми підтримки стимулювання розвитку окремих галузей промисловості використовуються субсидії на часткову компенсацію процентних платежів за борговими корпора-

тивними цінними паперами організацій, власником яких частково є адміністрація міста;

2) синергії – синхронне здійснення реформ та забезпечення суспільної єдності в напрямку узгодженості пріоритетів та дій усіх інститутів влади, щоб забезпечити їх більший ефект. Дуже важливим є одночасне застосування стимулюючих розв'язок державних інструментів, які в разі їх синхронної дії дають значно вищий ефект за тими же видатками;

3) субсидіарність (субсидіарний – другорядний, той, що доповнює основне, головне) – надання державної фінансово-кредитної допомоги за умов повноцінного використання власних джерел і неможливості отримання ресурсів з будь-якого іншого джерела. Приватний бізнес повинен бути дійсно партнером держави в реалізації загальнодержавних пріоритетів, тому його власні фінансові ресурси повинні повноцінно використовуватися в проектах розвитку;

4) комплексності – комплексне використання фінансового потенціалу, що має країна, з урахуванням умов, критеріїв та строків, визначених законодавством. На реалізацію визначених державою пріоритетів розвитку повинні бути заохочені всі фінансові установи держави: бюджет (податки, видатки), комерційні банки, страхові компанії, венчурні фонди, фондові та товарні біржі тощо.

Реалізація фінансово-кредитної підтримки розвитку економіки здійснюється державою в рамках проведення фінансової (бюджетної) та грошово-кредитної політики. Вони відрізняються державними інституціями, через які здійснюється така підтримка, формами, методами та інструментами її реалізації. Так, фінансова (бюджетна) політика реалізується урядом країни, а грошово-кредитна політика – центральним банком. Відповідно відрізняються форми, методи та інструменти їх реалізації.

Основними формами державної фінансово-кредитної підтримки економіки є фінансова (бюджетна) та кредитна. Характерні ознаки, що відрізняють їх одну від одної, базуються на сутності понять «державні фінанси» та «кредит», а саме: фінансові (бюджетні) заходи здійснюються державою на безповоротній, безкоштовній та безстроковій основі (наприклад, субвенції, субсидії, дотації, асигнування з бюджету тощо), а кредитні – на умовах зворотності, платності та строковості (наприклад, надання коштів за пільговою ставкою, виділення коштів для кредитування певних галузей економіки чи підприємств на визначений час та умовах повернення). Відтак, фінансова (бюджетна) підтримка полягає у наданні державою певного ресурсу – грошових коштів, які спрямовуються на фінансування в рамках державної фінансової підтримки економіки на безповоротній та безоплатній основі. Одночасно оборот суб'єкту стимулювання, навпаки, поширюється. Перерозподіл цього ресурсу, будучи формально безповоротним, з точки зору саме обороту суб'єктів господарювання, що отримують кошти держави (або отримувача коштів держави) – є каталізатором сталого економічного розвитку країни.

Кредитна підтримка полягає у наданні грошових коштів на умовах платності та зворотності. Часто повернення коштів є умовною подією та вимагається або не вимагається державою при настанні певних ознак (наприклад, у разі досягнення ефективності проекту чи програми «тіло» кредиту може не повертатися).

Аналіз світового досвіду свідчить, що розвинуті країни світу використовують різноманітні інструменти державної фінансово-кредитної підтримки економіки. Уряд та центральні банки таких країн забезпечують поєднання фінансової (бюджетної) і грошово-кредитної політик та спрямовують їх на стимулювання сталого економічного розвитку країни. У той же час ці дві частини державної фінансово-кредитної підтримки ні в якому разі не повині суперечити одна одній або заважати одна одній. Так, коли банківський сектор захищений в підтримці торгівлі будь-якими товарами у тому числі і імпортними, при хронічному від'ємному сальдо торговельного балансу країни, і в умовах, коли банки надають кредити підприємствам в іноземній валюті для закупівлі і доставки на внутрішній ринок товарів з інших країн, а уряд за рахунок коштів платників податків намагається стимулювати розвиток імпортозамінного виробництва – ці дві частини державної фінансово-кредитної політики вступають в протиріччя та нівелюють досягнення одна одної.

Важлива роль при здійсненні державою фінансово-кредитної підтримки в країнах світу приділяється питанням стимулювання росту зайнятості шляхом збільшення кредитів для інвестицій при створенні робочих місць, стимулювання розвитку виробництва. Причому зростання виробництва товарів та послуг завжди врівноважується стимулюванням збільшення платоспроможного попиту.

В класичній теорії доводиться, що ринкова економіка повинна сама природним шляхом здійснювати відбір найкращих напрямків розвитку, але зрозумілим є те, що на це потребується багато часу та відсутність суттєвих змін у середовищі в якому реалізується цей розвиток. На практиці це відбувається або не завжди або взагалі не має місце тому, що економічне середовище не є сталим, а має чітку тенденцію до змінення. Саме тому практично всі країни використовують фінансові (бюджетні) механізми підтримки структурних зрушень у пріоритетних напрямках. В першій половині минулого століття це були в основному прямі методи: бюджетне фінансування та банківське кредитування пріоритетних напрямків розвитку. Із часом фінансово-кредитний механізм державної підтримки економіки переорієнтувався на використання непрямих методів та вийшов на новий рівень складності. Це стосується як бюджетних, так і не бюджетних фінансових установ (банків, страхових компаній тощо).

Аналіз світового досвіду свідчить, що у сучасній практиці серед інструментів прямої фінансової підтримки економіки бюджетні ресурси спрямовуються на фінансування пріоритетних державних проектів та програм, державного замовлення (державні закупівлі), адресну допомогу (субсидії,

субвенції, дотації). Серед непрямого впливу найбільш широко використовуються податкові пільги та преференції. Навіть найбільш розвинуті країни світу постійно удосконалюють свої податкові системи, вишукують шляхи вирішення структурних проблем та забезпечення досягнення стратегічних цілей розвитку або унеможливлення ризиків відставання у майбутньому за допомогою різних важелів податкового впливу. В державній фінансовій (бюджетній) політиці широко використовуються елементи кредитної підтримки, що передбачають такі інструменти її здійснення як повна або часткова компенсація відсотків за наданими кредитами; надання державних гарантій за кредитними лініями, відкритими міжнародними валютно-кредитними організаціями вітчизняним банкам цієї країни; надання державних кредитів на фінансування окремих програм розвитку.

Грошово-кредитна політика центрального банку розвинутих країн спрямовується на підтримку економічного розвитку та забезпечення його грошово-кредитними ресурсами. Центральний банк широко використовує як прямі, так і непрямі методи державної підтримки пріоритетних сфер розвитку економіки країни через банківську систему (комерційні та державні банки). Для небюджетного фінансування структурних пріоритетів створюються спеціалізовані державні банки, які надають кредити на пільгових умовах в інноваційні сфери, технічне переоснащення тощо. В світовій практиці широко застосовуються диференційовані ставки рефінансування, норми обов'язкового резервування, а також цільове рефінансування комерційних банків.

Під час останньої фінансової кризи центральні банки розвинутих країн світу рятували фінансову систему своїх країн дешевими емісійними кредитами, зменшували облікову ставку до рівня нижче інфляції, незважаючи на те, що відповідно до монетаристської теорії, значення облікової ставки повинно бути більшим за інфляцію. На практиці цими країнами спростована теорія щодо неможливості фінансування бюджету за рахунок емісійних коштів – розвинуті країни світу для поживлення попиту та пропозицій широко використовують наявні інструменти державної фінансово-кредитної підтримки. Проблемою стало те, що представники цих країн, маючи доступ до керівних рівнів міжнародних фінансових установ (Світового банку, Міжнародного валютного фонду тощо), не виносили відповідних рекомендацій для решти країн світу, тим самим спотворюючи принцип рівного доступу до інформації.

Вітчизняна практика здійснення державою фінансово-кредитної підтримки економіки країни має певні особливості – порівняно із розповсюдженою в світі – як щодо використання окремих механізмів державної фінансово-кредитної підтримки економіки, так і щодо бачення моделі такої підтримки в цілому.

По-перше, якщо в світовій практиці держава активно використовує достатньо великий перелік інструментів фінансово-кредитної підтримки економіки, то в Україні більшість з них або не існує взагалі через неузгодженість та/або від-

сутність нормативно-правового забезпечення (наприклад, поняття «адресна допомога», розглядається лише як складова соціальної політики держави, тобто відсутнє визначення такої державної допомоги відносно підприємств реального сектору; поняття «гранти» в вітчизняному законодавстві використовується лише в контексті міжнародної технічної допомоги тощо) або не мають реального впливу на процеси, що відбуваються в економіці країни (наприклад, такі дієві в усьому світі інструменти грошово-кредитної політики, як облікова ставка та операції на відкритому ринку в Україні не мають фактичного впливу, у тому числі через недостатньо розвинутий фондовий ринок).

По-друге, навіть існуючі наразі в Україні інструменти фінансово-кредитної підтримки економіки (а саме інструменти податково-бюджетної та грошово-кредитної політик) є недостатньо узгодженими між собою (одна із основних причин є те, що грошово-кредитну політику в країні здійснює НБУ незалежно від інших органів влади) і в більшості випадків не є ефективними.

Висновки

Отже, наразі за рахунок коштів державного бюджету та ресурсів комерційних банків у різних формах надається фрагментарна, безсистемна, розрізнена фінансова підтримка розвитку національної економіки України. Проте вона ані за обсягом, ані за цілеспрямованістю не є достатньою і ефективною з точки зору реалізації державних пріоритетів та забезпечення більш швидкого та сталого економічного розвитку країни, що зумовлено відсутністю розгляду фінансової політики як єдиного цілого, і призводить до формування і використання недосконалого інструментарію реалізації державної фінансової та грошово-кредитної політики. Цим визначається подальші напрями наукових досліджень та практичних рішень щодо вирішення важливих соціально-економічних проблем суспільного розвитку країни.

Література

1. Булана О.О. Бюджетно-податкові механізми стимулювання посткризової активізації підприємницької діяльності // Економіка і прогнозування. – 2011. – №2. – С.53–62
2. Герасименко В.В., Герасименко Р.А «Причини виникнення і форми прояву фінансової кризи в банківській системі України». // Вісник НБУ. – 2010. – №7. – С.12–19
3. Мельничук Г. С.? Аналіз напрямів та розмірів підтримки виробництва за рахунок коштів державного бюджету в Україні, «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 7 (25). – Ч. 5. – 2010. – С.1–12
4. Міщенко В.І. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи / Міщенко В.І., Сомик А.В., Лисенко Ф.С. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2010. – 96 с.
5. Мотриченко В.М. Сфери діяльності та функції державних підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №5(71). – С.120–127